

Ks. prof. dr hab. Janusz Szulist
Katedra Nauk Społecznych i Prawa Kanonicznego
Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
w Toruniu

**Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Mariusza Piotra Drogosza
pt. *Teologiczne podstawy beatyfikacji pelplińskich męczenników
z okresu II wojny światowej – ks. Henryka Szumana i towarzyszy*
(Warszawa 2021, ss. 292),
napisanej pod kierunkiem ks. dra hab. Jarosława Babińskiego, prof. UKSW**

Dzieje ludzkości przebiegają w różnych kierunkach. Można wskazać postacie, autorów oraz idee jednoznacznie wskazujące na geniusz człowieka, przyczyniające się do ubogacania ponadczasowego dziedzictwa społeczności światowej. Ludzie jednak oprócz owych chlubnych elementów są zdolni do bestialstwa, którego przykładem był w przeszłości narodowy socjalizm prowadzący politykę eksterminacji wobec swoich przeciwników: żydów, inteligencji duchowieństwa itd. Ks. mgr lic. Mariusz Piotr Drogosz w swojej rozprawie doktorskiej pt. *Teologiczne podstawy beatyfikacji pelplińskich męczenników z okresu II wojny światowej – ks. Henryka Szumana i towarzyszy* dokonał udanej analizy niezawinionej i niesprawiedliwej śmierci męczenników pelplińskich z okresu II wojny światowej jako ofiary za wiarę. Dysertacja prezentuje kanon ponadczasowych wartości, posiadających absolutne pierwszeństwo przed wszelką działalnością na ziemi.

1. Temat, struktura, cel pracy

Rozprawa doktorska jest zatytułowana: *Teologiczne podstawy beatyfikacji pelplińskich męczenników z okresu II wojny światowej – ks. Henryka Szumana i towarzyszy*. Tytuł dysertacji spełnia kryteria metodologiczne. Autor wskazał przedmiot badawczy. W tytule nie są zawarte terminy domagające się zdefiniowania na potrzeby opracowania.

Dysertacja składa się z następujących elementów: *Spis treści* (s. 2-3), *Spis skrótów* (s. 4-7), *Rozdział I. Beatyfikacja jako potwierdzenie i ukazanie świętości człowieka* (s. 17-58), *Rozdział II. Sylwetki i praca apostołska męczenników pelplińskich w kontekście religijnych i społeczno-politycznych uwarunkowań* (s. 59-132), *Rozdział III. Śmierć kapłanów diecezji chełmińskiej jako męczenników za wiarę* (s. 133-180), *Rozdział IV. Opinia świętości o życiu i śmierci pelplińskich męczenników* (181-247), *Zakończenie* (s. 248-253), *Bibliografia* (s. 254-289),

Summary (s. 290-292). Poszczególne rozdziały są względem siebie logicznie przyporządkowane. Rozdziały dotyczące męczenników pelplińskich posiadają podobny zakres stronicowy. Rozdział pierwszy ma mniejszą objętość. Analizy zawarte w poszczególnych rozdziałach spełniają kryterium rozłączności.

Autor określił w następujący sposób cel dysertacji: „ukazanie teologicznych podstaw beatyfikacji pelplińskich męczenników z okresu II wojny światowej” (s. 12). Tak określony cel nawiązuje do przedmiotu badawczego, służy rozwiązaniu problemu badawczego, stanowi wreszcie punkt wyjścia dla kolejnych analiz sytuacji Kościoła katolickiego w Polsce w czasie II wojny światowej. Można z całą pewnością stwierdzić, iż Autor osiągnął zamierzony cel na kanwie badań z zakresu teologii i współczesnej historii, stanowiących treść rozprawy.

2. Źródła i metoda pracy

Dysertacja posiada charakter źródłowy. Materiał badawczy, jak wskazał Autor, obejmuje następujące elementy: „publikacje o charakterze teologiczno-kanonicznym, historycznym, archiwalia dotyczące życia kandydatów na ołtarze, a także świadectwa i opinie zebrane przy okazji przygotowania procesu beatyfikacyjnego” (s. 14). Obszerny materiał badawczy pogrupowano w bibliografii załącznikowej: *Nauczanie Magisterium Kościoła* (s. 254), *Literatura teologiczno-kanoniczna* (s. 255), *Literatura historyczna* (s. 261), *Archiwalia* (s. 274), *Świadectwa w procesie informacyjnym* (s. 281), „*Wiadomości potoczne*” i „*Kronika kościelna*” w czasopiśmie „*Pielgrzym*”, *inne źródła prasowe o charakterze przyczynkarskim* (s. 285). Zasadniczo podział bibliografii nie budzi zastrzeżeń. Brak zasadności jedynie dla wyróżnienia *Nauczania Magisterium Kościoła* i *Literatury teologiczno-kanonicznej*, gdyż obie grupy publikacji posiadają z założenia charakter teologiczny i zawierają się w sobie nawzajem. Godna podziwu jest dokładność przeprowadzonej kwerendy, odzwierciedlona w całej pełni w bardzo obszernej bibliografii.

Autor zastosował w pracy metody powszechnie stosowane w naukach teologicznych i naukach historycznych. Analizy teologiczne przeprowadzono przy zastosowaniu metody analityczno-syntetycznej (zasadniczo pierwszy rozdział pracy). Metody historyczne (rozdziały II-IV) obejmują następujące schematy postępowania badawczego: metoda ustalania faktów historycznych, metoda rekonstrukcji, metoda porównawcza oraz metoda indukcyjna (s. 14). Wskazane metody zastosowano przy zachowaniu poprawności metodologicznej. W aspekcie doboru źródeł oraz stosowania metod badawczych praca nie budzi najmniejszych zastrzeżeń.

3. Ocena merytorycznej strony pracy

Rozprawa jest samodzielny opracowaniem. Autor dokonał interpretacji szerokiej bazy źródłowej jak też opracowań teologicznych i historycznych dotyczących okresu drugiej wojny światowej, koncertując się na sytuacji Kościoła w dobie faszyzmu. Przedmiotem badań są teologiczne podstawy beatyfikacji pelplińskich męczenników z okresu drugiej wojny światowej. Specyfika przedmiotu badawczego rzutuje w rozprawie na wyodrębnienie poszczególnych jednostek tematycznych. Pierwszy rozdział stanowi punkt wyjścia, natury teologicznej, określający ramy interpretacji świętości męczenników pelplińskich. Autor dość jednoznacznie wskazuje, iż świętości dotyczy ludzi żyjących w konkretnych czasach – w recenzowanej rozprawie chodzi o okres drugiej wojny światowej. „Świętość życia rozumiana jest zawsze jako proces. Jest dokonującym się rozwojem życia z Bogiem” (s. 29). Postęp na drodze ku świętości dokonuje się w oparciu o wrodzone zdolności, ale także w ciągłej relacji do Boga. Procedury beatyfikacyjne i kanonizacyjne znajdują się w gestii Kościoła, który poprzez kult błogosławionych i świętych wyraża uwielbienie samego Boga (s. 33). Źródłem świętości a jednocześnie Najświętszym jest sam Bóg. Człowiek ma możliwość uczestnictwa w tej transcendentnej Doskonałości, co odpowiada jego najgłębszym pragnieniom a także skłonności rozwoju ku wartościom wiekuistym (s. 20-21). W pierwszym rozdziale Autor zwrócił słusznie uwagę na męczeństwo jako na sposób osiągnięcia świętości. „Ofiara życia za wiarę zawsze ma odniesienie do ofiary Jezusa Chrystusa, który jest pierwszym świadkiem-męczennikiem, prześladowanym i pozbawionym życia ze względu na głoszoną Ewangelię” (s. 47). Można zatem mówić o chrystocentryzmie ofiar męczeńskich, wyrażających w istocie doskonałą miłość i wiarę w Boga (s. 52). Pierwszy rozdział kończy paragraf zatytułowany: *Antychrześcijańska natura ideologii narodowego socjalizmu jako geneza męczeństwa kapłanów pelplińskich* (s. 52). W tej części pracy Autor podjął się analizy nieludzkiego charakteru narodowego socjalizmu. Liczne wątki poruszane w tym miejscu są jednak zbyt ogólnikowo zaprezentowane biorąc za punkt odniesienia klasyczne opracowania takie jak: Michael Hesemann *Religia Hitlera*, Joanna Wieliczka-Szarkowa *III Rzesza. Zbrodnia bez kary*, Nikolaus Wachsmann *Historia nazistowskich obozów koncentracyjnych* i.in. Trzy kolejne rozdziały rozprawy prezentują męczenników pelplińskich w znamiennych dla procesu beatyfikacyjnego aspektach. Drugi rozdział rozprawy zawiera opis sylwetek i pracy apostołskiej męczenników pelplińskich. Autor słusznie zauważa, iż „Urzeczywistnianie kapłańskiego charyzmatu: osobistego uświęcania się i apostołskiej posługi wśród ludu Bożego, zawsze realizuje się w konkretnym kontekście kulturowo-historycznym, jak i w kontekście innych uwarunkowań” (s. 60). W tej części pracy Autor wychodząc poza ramy narzucone w tytule rozdziału odnosi się do śmierci kandydatów na ołtarze (s. 73,80,107,110). W

trzecim rozdziale przedstawiono okoliczności śmierci męczenników. Autor wskazuje tutaj na tożsamość w momencie śmierci „z Chrystusem-Najwyższym pasterzem, gotowym oddać życie za swoje owce” (s. 133). Czwarty rozdział – wieńczący korpus rozprawy – prezentuje opinię świętości o życiu i śmierci męczenników pelplińskich. Autor zdefiniował pewną prawidłowość dotyczącą oceny życia i śmierci męczenników z perspektywy kolejnych pokoleń wiernych: „(...) śmierć, niewątpliwie będąca wynikiem nienawiści prześladowcy do wiary chrześcijańskiej, wydaje się być zwieńczeniem ich świątobliwego i oddanego Bogu życia” (s. 181). Wprowadzenia do trzech ostatnich rozdziałów zawierają kryteria interpretacji życia kandydatów na ołtarze, prezentując jednocześnie istotę rozwiązań prawnych procesów beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych.

4. Ocena formalnej strony pracy

Praca spełnia kryteria formalne stawiane dysertacjom doktorskim. Język rozprawy nie budzi zastrzeżeń. Tekst cechuje jednolity, poprawny styl. W tekście pojawiają się niekiedy sformułowania dość niejednoznaczne: „Prześladowcą stał się system społeczno-polityczny państwa” (s. 10), „Stało się jednak inaczej” (s. 86), „promieniował umiłowaniem wiary” (s. 93), „pędzono księży do ciężkiej pracy” (s. 163,168), „budziły wobec niego wściekłą reakcję hitlerowców” (s. 176) „nie są to męczennicy z przypadku” (s. 181). *Spis treści* jest sporządzony poprawnie. W zapisie bibliograficznym Autor stosuje konsekwentnie metodę przecinkową. W opracowaniu zastosowano numerację ciągłą odsyłaczy – od początku do końca tekstu. Edycja tekstu nie budzi zastrzeżeń. Nietypowym rozwiązaniem jest kończenie akapitów cytataми, pozbawionymi jakiegokolwiek interpretacji. Podział na akapity poszczególnych jednostek tematycznych zdaje się być raczej przypadkowy, bez woli prezentacji wybranej, konkretnej myśli. W tekście pojawiają się jednozdaniowe akapity (np. s. 131).

Wstęp zawiera wszystkie elementy formalne. Nietypowym rozwiązaniem jest usytuowanie charakterystyki źródeł i opisu stanu badań na końcu *Wstępu* – po ogólnej prezentacji rozprawy. Zakończenie jest poprawne. Wnioski nawiązują do przedmiotu badawczego. Autor pokusił się o wskazanie możliwych innych kierunków badawczych (s. 252). Rozdziały – z wyjątkiem pierwszego (s. 17) – są poprzedzone stosunkowo obszernymi wprowadzeniami w problematykę (s. 59-61,133-144,181-182). Autor stosuje wybiórczo podsumowania poszczególnych rozdziałów: dwa pierwsze rozdziały bez podsumowań, trzeci i czwarty rozdział zawierają podsumowania.

W rozprawie można wskazać pewne mankamenty formalne:

- W *Spisie skrótów* na końcu wierszy nie zawsze znajdują się kropki (s. 4,6).

- W odsyłaczach są zawarte niekiedy zbyt ogólne sformułowania, utrudniające lekturę (przyp. 18).
- Brak zapisu stronicowego cytowanych pozycji (np. p. 24,135,509).
- Umieszczenie kropki pomiędzy cytowanymi pozycjami w odsyłaczach (np. p. 36,86,89,98,104,343).
- Brak konsekwencji przy zastosowaniu „tamże” w sytuacji cytowania tej samej strony i tej samej pozycji (p. 44 i 45,115 i 116,140 i 141,303 i 304,371 i 372,659 i 660).
- Brak kropki na końcu odsyłacza (p. 128,335).
- Zastosowanie podwójnego „por.” w odsyłaczach (np. p. 50).
- Brak zapisu pełnej nazwy czasopisma z wielkiej litery (p. 136).
- Brak zapisu nazwy czasopisma w cudzysłowie (s. 108-109).
- Różny zapis w tekście sformułowań takich jak: „Msza św.”, „r.”, „Komunia św.”, „Gestapo”, „Spowiedź św.”.
- Umieszczenie numeru przypisu w tekście cytowanym (s. 120,128).
- Umieszczenie odnośnika cytowanej przed parafrazowanym tekstem (p. 485).
- Brak zasadności dla umieszczenia pytań w tekście (s. 166).
- Zapis nazwy czasopisma kursywą (s. 269).

5. Pytania oraz wniosek końcowy

W związku z lekturą dysertacji Recenzent pozwala postawić następujące pytania, z intencją wskazania Autorowi punktów domagających się doprecyzowania w dysertacji:

- Jak prezentuje się skala eksterminacji duchowieństwa diecezji chełmińskiej na tle innych diecezji w Polsce?
- Jaka jest geneza narodowosocjalistycznej walki z „politycznym katolicyzmem” Kościoła katolickiego?
- Jakie jest znaczenie religii naturalnych w ideologii faszystowskiej narodowego socjalizmu w Niemczech?

Recenzowana rozprawa spełnia kryteria stawiane dysertacjom doktorskim. Temat opracowano w sposób zadawalający oraz wielowątkowy. Autor wykorzystał szeroką bazę źródłową a także literaturę z zakresu teologii i historii, dzięki czemu poszczególne zagadnienia otrzymują szeroką perspektywę badawczą, sugerowaną na początku pracy. Można mówić o integralnym zaprezentowaniu sylwetek męczenników pelplińskich w aspekcie świętości, będącej formą

objawiania się Boga w świecie. Satysfakcjonująca jest również strona formalna i merytoryczna rozprawy. W oparciu o powyższe przesłanki wnoszę prośbę do Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o kontynuowanie przewodu doktorskiego ks. mgra lic. Mariusza Piotra Drogosza.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Krzysztof Świątek". The signature is written in a cursive style with a vertical line on the left side.

Toruń, dn. 8 maja 2021r.